

MAGYAR HADISZABÁLYZATOK GYŰJTEMÉNYE.

I.

A MAGYAR LOVASSÁG REGULAMENTUMA. 1722.

NEGYEDIK RÉSZ.

Z első és második részben kinek kinek hivatalja s kötelességhe exprimáltat in particulari, itt azért egy s más punctumok is annectáltatnak, mellyeket tudni és hogy mindenkoron az egyenlő szokás fönt tartassék azokhoz maghat mindenkének conformálni ugyanis szükséghes, ugy practicáltatván az Hadi Statusban, és annak Szolgálatiban: valamint hogy pedigh az mostani üdőkben igen keveszen applicályák és szorgalmazzák maghokat ezen Tudomanban, és az által az jó rendnek megh tartásában, in contradictionibus ellenben (ut esse volunt tot sententiæ, quot capita) excellálnak és csak akkor obmutescálnak, a midőn az operatiokra köll a dologh, holott ez után ezt sem tudgyák, holl allyon az Fejek: kiért ezen nyegyedik részbül ki fogh tecseni, in praxi pedigh annyival is inkab megh lehet tanulni; Az mellyet mind azon által az is notificáltatván, ha hogy mi Contrarium azokban, attul akit az Contradictio illet, parancsoltatnék, az stricta subordinatio szerint, méglen annak Comandója allat áll valaki obtemperálni, de azután ésmént in præscriptis eljárni és azokat pro directione venni kölletik.

Az Subordinatorul, Engedelmességrül, és Respectusrul.

Mivel az Subordinatio, Engedelmességhe és respectus az mi szolgálatinknak tellyes essentiaja, és valóságghos Fundamentuma az jó Militaris Disciplinának melly nélkül az eghés szolgálat nem subsistálhat

és semmi annak rendi szerint vighez nem mehet, mert ugyanis az hol ez nincs minden rendetlenségnek hely adatik és egyik Confusio az másikat követi, kéirt minden Hadi Ember subalternatiójához képpest, közönségessen pedigh mindnajan az maghok Fölleb valójokhoz, és eleibek Titettettekhez aztot olly elmulaszthatatlan observatioban tarcsák, hogy legh kissebben se transgrediállják. Az subordinatio nem Sclavitas, mint némellyek gondollják minimő nehéz iga légyen, noha igyenis nehéz azoknak akiket az magok kötelességekhez szüntelen ösztönyöszni és hajtani köll, de azoknak akik reputatioval iparkodnak szolgálni s jó vér vagyon Testekben, kész ut nagy előmenetekre és minden jóra.

Az Subordinatio áll annak okáért az engyedelmességben, paritio-ban, Respectusban, megh böcsüllésben revereállásban az alacsonab rendeknek az Fölleb való Tisztségekhez, kiváltképpen pedigh Föllséges Urunk szolgálattýában és az Regiment ordinatiójában, nem külömben Strásák Patrolok, zászlók, salva Gvardiák és General Adjutantokhoz. a kik ex mandato küldetnek. --- A Tiszt akarminimű Qvalitásu Cavalér legyen is, magát jobnak lenni nem tarhattya másnál, aki per fortunam ment elő, mert az Nemességhe Föllséges Urunk szolgálatihoz való kötelessigitül nem excusállya s azért Tisztsigihez képpest szintén ugy vighez köll vinni magha szolgálatitt mint másnak; mert ugyanis Föllséges Urunk szolgálattýában az Nemességre nézve præeminentia nincsen, hanem az Carakterekre, nem is distingvalhattya maghat mi afféle jobban mint maga jó viselisivel, az szüksighez observatiokban való szorgalmatoskodó iparkodásával mindenekben contestalló punctualitássával is décsiretes qvalitássával, mellyek által szerezheth magának estimatiót, ez főképpen Contribuálván minden Tisztnek előmenetelihez.

Mai nap sok afféle præsumptuozusok talalkoznak az kik minden további reflectio nélkül elegendőnek tartýák, s allityak magokat az comendérozásra, es egy zászlo tartosághot annival inkab pedigh mi all Tisztsighet föll sem akarnák venni, noha ezekhez sem ertenek sótt azt sem tudgyak mi ligyen egy köz katonának hivatalja, s kötelességhe, ami nagyobb még szolani sem tudnak, amint köllenik, és már is kapitánoká, s nagyob Tiszteké akarnak lenni, előbb hogy sem soldatok, következendő képpen comendérozni kívánván előbb mind sem obediálni tanultak, holot considerálni köllenik és minimő veszedelmes állapot legyen amidőn böcsületirt szolgál kiki, és azt illy formán mint egy az túnek az hegire veti egy szempillantásban minden reputatiójával együtt, mellet sok esztendeig szerzet elveszthetvin, mert ugyanis itt az vitek correctiot nem szenved mint valamel dicaste-

riumban, olly hamar nem is reparaltathatik, valamint hogy sok példák vannak, mikint nem, illy Tiszt nem bátorságának experientiájának, vagy gondatlansaghának defectusából, hanem egyedül hevensighe és hirtelensighe miát az caracterit ell vesztette, es gyalazattal köllött ell mennj.

Mínimő büntetiseket dictál pedigh az Regiment Comendansa, ezek az Feő és all Tisztek, s köz Emberek ellen, arestatiokbul, Profozhoz való tételbul s Hadi Törvénbül allyanak, noha a Tisztet mi kisseb transgressiokért nem szokás mingyart vasra veretni vagy avval fenegetni a mint némellektül történik, mert igen sensitiva az illyen kemény punitio, egyéb ératk ugyan hallatott sokan mintegy dicsekednek avval, hogy tova b laktak az Profuznál mint azon kívül, mely mindazonáltal se az Comendansnak, se Regimentnek tisztességhire nem valhatik, mert innen subsummáltathatik inkab az Comendansnak vagy ignorantiaja, vagy hogy az allatta valóit jobban oktatni nem tudgya, mert azokat, akik afféle büntetiseket többször is megh érdemlik az közből ki iktatni és raitok ki adni tudni köll: az is lattatott, a hol egy Tiszt sem találtatot aki vagy arestomban vagy Profoznál ne let volna, melybül nélván kitecsik, hogy a Comendans a jó rend tartásnak s disciplinának introductiójához nem tud, mert ha nyakassagbul, factiókbul, szövetkezisbül, egytelenségbül vagyis animozitásbul ered, authoritassa szerint eligh mód vagon abban, hogy mind ezek jó harmoniában hozattathatnak.

Aresztomozni sem köll olly hamar valakit mert sokszor egy pérongatás in publico többet használ a kiben reputatio vagon; az vasra veretis pedigh csak in capitalibus szokás, ugy mint a mellyek már processust érdemlenek, vagy igyen nagy patratum volna in servitijs Domini vagy ignorantia bül vagy gondatlansagbul, holott kinek kinek maga kötelelességhit tudni köll és szolgálattját érteni; nem külömben ha contra subordinationem, obedientiam, respectum et paritionem valaki vétit s nakaskodik, az közenségesek vasra verettetnek, ob majorem securitatem, ne talántán metu poenæ, ell szöknének, ezekben ugyan főképpen igen heljes modalitasnak tartatik a midőn mind Tisztnek, mind köz Embereknek az böcsületnek stimulassa inprimáltathatik illj dicsiretes maximával mindenecket jó utban hozhatván.

Azomban az Hadi Törvénnel sem köll olly közönségesen élni, mert ha sok tartatik és kevés exeqváltatik attul senki sem értozik és másképpen sem illendő, hogy mi csekél állapotért anni assessor megh hiteztek; ;

Ha valami Tiszt annak delictumához képest. vagy Arestomban, vagy Profozhoz tétetik, tartozik huszonnégy óra alatt maga föll szabadulása végit instálni ell küldeni, máskint hatalmában vagy az Comendansnak arestomat megh szülosbétani, és harmadnap mulva nyakasságáért az processussát formáltatni, non obstante az Tisztnek igazságha volna is. holott ki bocsátása után elegendő üdeje lehet maga justificatióját elől terjeztetni.

Az subordinatióának regulája az, ha megh parancsoltatik valamely Tisztnek: hogy az Profozhoz mennyen azonnal meg cselekedgye, és maghat menteni maga ne mennyen, hanem pajtási közül kettőt reqvirálhat, s azokat küldheti ad excusandum, egyszersmind pedigh föll szabadulásaért is minden respectussal és submissioval instálhat; minek utánna pedigh arestomból ki bocsátatot mingyart mennyen, és megh köszönnye másként ujobban arestomban, vagy éppen az Profozhoz titethetik: Az köz Embereknél is hasomló a dologh, hogy az kegyes büntetéseket megh köszönni tartoznak; szülos állapotban ugyan, és ha mi nehéz büntetés subsequálhat, eők is két pajtasaj által könyöröghetnek, de aprólékos történetekben nem;

Valamint. hogy töb Tisztnek ketőnél egyszerre, ha valamit proponálni, vagy mi instantiát tenni kívánnának az Regiment Comendansához mennj, megh nem engedtetik szintin ugy ha mind az eghész Tisztek öszvességgel valamit proponálni akarnának csak a két leghidősb Tiszt jelenik megh az Regiment Comendansa, vagy stabalis Tisztek előtt mivel immediate az regulán és rendtartáson kívül esik, ha többen menyek sok következhető okokra, és nagy Consideratiókra nézve, mellyek onnend eredhetnek, kiért is serio vetáltatik.

Ollj formában pedigh, ha Tiszt Uraimék dolgokat magok nem akarnák az Regiment Comendansának elő hozni az Oberstlaidinont vagy Oberstvachtmaisterhez mehetnek és gravamenyeiket s kéréseket megh jelenthetik következendő képpen, altalok megh mondatthattyak; De ha másképpen jönnének Tiszt Uraimék, az Regiment Comendansa vagy Stabbéli Tisztek megh se hallgassák, hanem arestomban tétessék, azt pedigh aki oratorok volt az Profozhoz vitessék, hasonló képpen azon Tisztek is a ki az közönségeseknek megh engedi az Profozhoz köll tétetni.

Közli: Dr. TÓTH ZOLTÁN.

II.

A KHEVENHÜLLER-FÉLE HADI UTASÍTÁS.

(Negyedik közlemény.)

Az Elevatiók avagy Duplázásokról.

N. Comandó szó

- 1 Midőn az Elevatiónak avagy Duplázás vagy-is kettőztetésnek kőlletik meg-lenni, fzukség hogy a' forok meg-nyittaffanak, hogy az Izek (Glider) duplázottthaffanak.
- 2 Ha jobbra Comandiroztatik, tehát jobb lábával ; ha penig ballra, tehát ball lábával elő lépik, és mindenik lépés egy Tempót téfzen, utólyára penig a' lábával hamar, hellre lépik, ezen nem számláltotik.
- 3 *Vigyázzatok Izetekre.* Miheleft ezen szó ki-mondatik.
- Duplázottra, jobbal előre Duplázván: Az izek társok mellett fél sorral és egész izzel.* Duplázátok Izeteket, a' harmadik és negyedik Iz előre lép a' jobb lábával és a' harmadik Iz marchiroz az első Izben, a' negyedik penig a' mafodik Izben, ugy, hogy mindenik az előtte volt ember jobb keze felül efsék.
- 4 *Kik dopláztak elő álván fél jobb-ra elő allyanak.* Mihent azon szó: Fél jobbra, ki-mondatik, azonnal fél jobbra fordulnak, és ball lábbal lépnek.
- Előbbi Diftantiára.* Jobb lábbal előbbi Diftantiájjokra lépnek, és elő állonak.
- 5 *Ballra előre fél sorral és-egész izzel duplázátok Izeteket az ember mellett.* Ball lábbal lépnek, és előttők lévő ember mellé, ball felül Marchiroznak, valamint Numero 3. mondatott.
- 6 *Ally elő.* Jobbra fordulván, ugyan jobb lábbal előre lépnek, és balra az előbbi Diftantiájjokra ball-lábbal lépnek.

- 7 *Jobbra duplázások sorotokat.* A' második for, jobb lábával lépik, három lépéssel az elsők után és közöttök bé-áll.
- 8 *Elő áll.* Ball lábbal elő áll, a' második Tempóban, jobba! pengig az előbbi helére, és a' harmadik tempóban ballal.
- 9 *Ballra duplázás forodat.* Az első for ball-lábbal hellre lép és a' második for után meg-állapodik.
- 10 *Elő áll.* Valamint Numero 7. mondatott, tfak hogy jobb lábbal elő lépnek.
- 11 *Vigyázzatok forotokat fél Izzel minden nyílásbul duplázások.* Itten az all-Tisztéknek kólletik mutatnyi, he-lekbül meg nem mozdulván, holl vagyon a' nyilás közepe.
- 12 *Fél-Izzel minden nyílásbul jobbra duplázások sorotokat.* Jobb-lábbal elő lépnek, és az első for két lépéssel az ember után áll, és olvaffa lépését, az első állás kedvéért.
- 13 *Elő-áll.* Ball-lábbal lépnek, és az első for második lépéssel ujjont ki-áll.
- 14 *Fél-Izzel minden nyílásbul ballra duplázások sorotokat.* Ball-lábbal elő lépnek, és valamint föllebb emlitett, a' fzerint Dupláznak.
- 15 *Elő-áll.* Jobb-lábbal elő állonak.
- 16 *Vigyázzatok hogy 4. Izbül. 3. legyen. 4. Izbül állyháromban.* Mindétig a' harmadik ember a' negyedik Izbül marchiroz az elsőben a' második a' másodikban, és a' harmadik a' harmadik Izben: valamennyi mind ball lábbal elő lépnek, és a' két for jobb kézre magokat az elsőhöz közelebb kaptfollják.
- 17 *Három Izbül ályatok előlnégyre.* A' negyedik for jobra fordul, és a' jobb lábával lépven a' negyedik Iz formállya, a' második és harmadik for, ballra egy kevesé meg njilik.
- 18 *Vigyázzatok for és-Izeteket, hogy bé zárjátok, jobbra és balra közép-félé zárjátok bé a' fort.* A' mell felül mindenike megyen, azon lábával lép elő, és midőn az utólsó for, tovább nem marchiroz, tehát comandiroztatik.

- 19 *Féll jobb és ballra* Ezen szóra mindenike elő áll.
aly elő.
- 20 *Előre Zárjátok* Ball lábbal elő állanak, mivel igyeneffen me-
Izeiteket. gyen ki, a' második Iznek két * Tempije a' harmadiknak négy, és a' negyediknek hat Tempije vagyon.
- 21 *Vigiázatokhogy* A' midőn ezen Comandó történik, tehát a'
Izetekkel, vagy Zászlók és Fő-tisztek, kik előtte állanak, a' he-
egész Divízióval tedik nyílás előtt ballra lépnek, és véle egygyütt
jobbra lódulya- meg-lódnak. (Schvvencken)
tok.
- 22 *Jobbra lóduly.* Ball-lábbal elő lépnek, az első Iz jobb-felül,
Kaptfolva áll, és az utolsó hárma. ball felül;
vigyáznak a' Bal-fzárnyra, és meg lódnak.
- 23 *Balra forduly.* Valamint a' lódulás jobbra efik, ugy va-
gyon ballra-is, ugy jobb és ballra fordullyatok
lódujni.
- 24 *Vigyázatok ke-* A' midőn Comandiroztatik hogy Kerittés (Kreifz)
rittéjt hogy tji- avagy Circulus formáltoffék, szükséges hogy a'
nnálljatok. forok és Izek előbb egyben Kaptfoltaffanak, mint
ez előtt mondatott.
- 25 *Mind a' fzárny-* A' jobb szárnya jobb lábával, a' ball penig
rul jobb és bal ballal elő áll, és vigyáz mi fog parantfoltattnyi.
felül előre ló-
dullkerittéznyi
- 26 *Jobbra forduly* Az Izek és forok bé zárva maradnak, igye-
és Marchiroz neffen előre magokat igazítván, az előbbi Diftan-
előbbi Diftan- tiájokra marchiroznak.
tiádra.
- 27 *Ballrul elő állj.* Ball lábbal elő lépnek, és ** Frontet tfinálnak

* Tempj azon idő folyása, mell alatt, egy, kettő, hármot ki mondhatok, nem-is igen fietve.

** Hadi szokásban Frontnak szoktuk mind a' Regiment mind Compániában, a' nepnek első forját nevezni, nem különben valamely erőségnek Frontja mondatik a' két báftya szeglet köze avagy a' Cortine mellen a' kapu bé-fzoigál, ugy azonn két linea mell a' ki-álló Báftya avagy Propugnaculum oldala egy máfra néz; ez Franciávuł la Tenaille avagy Face de Plácenek hivattatik.

- 28 *Vigyázzatok Iz és forjaitokra, hogy előbbenyi dístátiatokra előallyatok.* Ha mingyárt meg-indul avagy marchiroz vagy-is meg-űtközik, tehát ez nem szükséges.
- 29 *Jobb és ball felül állyatok sorokban.* Jobb és ballra elő lépnek, vigyáznak hogy az utólfó for, előbb állyon, és így fél jobb és fél balra elő állonak.
- 30 *Elő állyatok Izetekkel.* Jobb-lábbal hátra lépnek, és bal felül elő állnak, ugyan ball lábra.

Közli: Dr. SZENDREI JÁNOS.

Patrona Hungariae.

Egy XVIII-ik századi fringia pengéjén.

PÁLYÁZAT.

A «Hadtörténelmi Közlemények» szerkesztősége a következő pályázatokat hirdeti:

Irassék meg:

1. Fogarasi Nádasdy Ferencz tábornagy, a Mária Terézia-rend nagykeresztes vitézének élet- és jellemrajza, katonai pályafutásának beható, részletes ismertetésével.

2. Megirandó a kaszárnyák számára szánt s a magyar hadtörténelemből vett tárgyú két fali kép tervezete, mely magyar harcosok hősiességét felemelő s nevelő czélzattal tüntesse fel. Az illető hadtörténelmi események részletes leírása mellett gondosan egybegyűjtendőek a festő számára szükséges adatok, mint az általános harczhelyzet, az esemény színhelyének rajzai és felvételei, a szereplő személyek, az akkori felszerelés, egyenruházat és fegyverzet képei, vagy pontos leírása s a tárgyra vonatkozó történelmi források és irodalom. A két kép tárgya választható a magyar történelemnek a honfoglalás korától Mária Terézia koráig terjedő időszakából, vagy Mária Terézia, vagy I. Napoleon korszakának háborúiból, a XIX. századi olaszországi hadjáratokból, vagy az 1864., 1866. és 1878-79. évi háborúk idejéből.

Minden egyes pályamű jutalma a *M. kir. honvédelmi miniszter úr adományából 500—500 korona.*

Határidő 1914 május 1.

A pályamunkákat a M. Tud. Akadémia hadtörténelmi bizottsága kebeléből kiküldött bizottság bírálja meg.

A jutalmazott pályaművek a «Hadtörténelmi Közlemények»-ben adatnak ki s a pályadíjon kívül ezen folyóiratnál szokásos díjazásban is részesülnek.

A beérkezett pályamunkák közül esetleg a nem jutalmazottak is kiadatnak a «Hadtörténelmi Közlemények»-ben, ha a bíráló bizottság azokat megfelelőeknek találja.

A pályamunkák lehetőleg írógéppel vagy idegen kézzel, könnyen olvasható írással, félívekre, tört oldalakra s a papirosnak csak egyik lapjára írva, jeligével és az író nevét rejtő ugyanazon jeligével ellátott lepecsételt boríték melléklésével a «Hadtörténelmi Közlemények» szerkesztőségéhez küldendőek be.

Álnév alatt pályázóknak a jutalom ki nem adatik.

Ha a jeligés levél felbontása után kitetszenék, hogy a munka saját keze írása a szerzőnek, műve a jutalomtól elesik.

KÉPEK JEGYZÉKE

A NEGYEDIK FÜZETHEZ.

I. Önálló képek.

	<i>Lap</i>
<i>János Zsigmond</i> , választott magyar király. A bécsi Albertina metszetgyűjteményében levő egykorú rézmetszetről	501

II. Szövegeképek.

1. Szatmár várának látképe a XVII-ik században. *Sicha Lukács* hadi mérnök egykorú rézmetszete után. *Ortelius* Redivivus. Der Ungarischen Kriegs Empörung. Nürnberg. 1665. II. k. 212. l. 592
2. Tokaj 1565-ben. *Ulloa Alfonz*. Beschreibung des Letzten ungerischen Zugs oder Kriegs so im jahr. 1565, 1566. Basel, 1578. 112. l. 600

III. Fejlécz.

- A fekete sereg vitézei I. Maximilián diadalmenetében 1512-ben.
A «Triumph des Kaisers Maximilian» 39. lapjáról 501

IV. Záróképek.

1. Skanderbég sisakja. Eredetije a bécsi udvari fegyvermúzeumban. *Dr. Szendrei János*. Magyar hadtörténelmi emlékek 1896. 241. l. 523
2. Álló paizs, Mátyás király czímerével. A fekete sereg felszereléséből. A Bécs városi történelmi muzeumból. *Dr. Szendrei J.* i. m. 280. l. 544
3. Hadrend a XVII-ik században. *Allain Manesson Mallet*. Les travaux de Mars Amsterdam. 1672. II. k. 15. l. 617
4. Tollas buzogány a XV-ik századból. Eredetije gróf Wilczek János gyűjteményében. *Dr. Szendrei J.* i. m. 175. l. 630
5. Szolimán szultán 1565-ben. *Ulloa Alfonz* i. m. 1. lapjáról 633
6. Patrona Hungariæ. A báró Forster Gyula gyűjteményében levő XVIII. századi fringia pengéjéről 641
7. Génius : Omnia Complet jelmonddal. *A. Kaltschmiedt* rézmetszete. *Bel Mátyás*. Notitia Hungariæ novæ Historico etc. Bécs, 1735. II. k. 1. lapjáról 675

V. Kezdőbetűk.

	<i>Lap</i>
1. <i>S</i> kezdőbetű	501
2. <i>A</i> "	606
3. <i>V</i> "	611
4. <i>E</i> "	618
5. <i>S</i> "	631
6. <i>A</i> "	634

Az 1. és 2. sz. alattiak *Calepini Ambrosii Dictionarium undecim linguarum* Basileæ 1598. I. k. 1. l. és III. k. 1283. lapjáról.

A 3—6. sz. alattiak a XVI-ik századi francia betűfestőiskolához tartozó *Geofroy Tory* műve. Dr. Szendrei János gyűjteményéből.